

Husvéth Laura & Kattein-Pornói Rita

„Kiválasztott vagy megbélyegzett” – a múltból a mának is szóló tanulságok a fogyatékoságról

Bevezető gondolatok egy különleges kutatáshoz

Berzsenyi Emese műve még a Covid-járvány első, félelmetes időszakában, 2020 szeptemberében látott napvilágot. Aktualitását és újszerűségét azonban soha nem fogja elveszíteni, hiszen a nemzetközi tudományos térben elsőként dolgozza fel egy egységként és az elsők között járja körbe ekkora részletességgel az ábrahámival vallások fogyatékoságtörténetét.

Gyakran hajlamosak vagyunk távol tartani magunkat a felelősségvállalástól, kibúvókat és megnyugtató öngazolásokat keresünk. Nehéz szembesülés, de a dolgok eredendően rendben voltak, az emberért voltak és talán valamennyire igazságosak is voltak. Ám ahogy minden e földi világban, úgy a fogyatékos személyek megítélése, társadalmi részvételük és létük egésze is érdekeknek esett áldozatul, csorbult, csökkent, kirekesztődött, megbélyegződött, és majd talán most az ezredekben mérhető századok múltával, lassan újra rendeződni látszik.

E könyvben bemutatott kutatás azért is fontos, mert múlt nélkül nincs biztos alapokon nyugvó és stabil jövő (Berzsenyi, 2020b.), de jelentős azért is, mert

nem engedi a múlt homályába veszni a jelen felelősségét. Bármilyen hihetetlen, de sem a zsidóság, sem a kereszténység, sem az iszlám vallás alapvető tanításai nem bélyegzik meg a sérült, fogyatékos személyeket. Nem társítják állapotukat a bűnhöz, vagy bármi más vallásfilozófiai tételhez és nem marginalizálják, nem minősítik őket. Még árnyaltan sem fogalmazznak meg olyan tételeket, amelyek erre bárkit, bármikor feljogosíthatnának. Isten teremtményei ők is, mint mindannyian. Testileg, lelkileg, szellemileg sérülékeny létünk mementói egy kiszámíthatatlannak tűnő világban.

Valójában a fogyatékoság gondolata lényünk legmélyéig tudja megérinteni az embert, hiszen az „épség” összefügg emberi mivoltunk meghatározásával, társadalmi részvételünkkel, értékünkkel, önbecsülésünkkel egyaránt. Rejtett vagy bevallott érzéseket, érzelmeket vált ki belőlünk melyek a félelemtől az odaadó segítségnyújtásig sokféle módon nyilvánulhatnak meg önmagunk és a társadalom számára. Lehetséges közömbösség ebben a témában?

A kifejezés mögött meghatározó tényezőként a társadalmi normák és relatív faktorok állnak, amelyek időről időre a szűkösség és bőség időszakainak váltakozásai szerint módosulnak. Azt pedig, hogy mit értünk fogyatékoság alatt minden korban a társadalmi konvenciók és a jogi normák határozzák meg.

A magyar nyelvben 1998 óta használatosak a „fogyatékos ember” vagy „fogyatékos személy” kifejezések (Könczei, 1998). Mára egyre inkább elterjedt a „sérült”, „akadályozott”, „korlátozott munkaképességű” személy meghatározások használata. Kényszeredetten próbálunk udvariasak, de egyben az érvényes szakkifejezések tükrében korrektek is lenni, miközben normáknak, elvárásoknak felelünk meg. Pedig nem csak az számít mit mondunk, hanem az is, hogyan mondjuk. (Berzsenyi, 2020b.)

Az oktatás terén a „sajátos nevelési igény” kifejezés vált a fogyatékosági besorolás domináns jelzőjévé, amelyet a közoktatásról szóló, többször módosított 1993. évi LXXIX. törvény vezetett be, és később, 2003-tól a közoktatási törvény nyomatékositott. Az oktatásban az SNI-s (sajátos nevelési igényű) gyermekeknek és fiataloknak bizonyos segítő többlétszolgáltatásokra van lehetőségük. Ennek keretében szakmai segítséget, fejlesztést, korrepetálást kaphatnak a tantervi tananyagok teljesítéséhez, megfelelő elsajátításához. (Meggyesné, 2008.; Berzsenyi & Loványi, 2022.) Világviszonylatban a másság képviselői, a mindenkori társadalmi normáktól eltérő embertársak gyakran szembesülnek kirekesztéssel, az alapvető egészségügyi ellátáshoz és rehabilitációhoz való hozzáférés hiányával. Az ilyen esetek statisztikai megközelítése azonban differenciált nézőpontot követel, például a magzati fejlődés időszakában elvégezhető diagnosztikai technikák már lehetővé teszik a születendő gyermekek lehetséges rendellenességeinek korai felismerését. Ugyanakkor számos országban hiányoznak vagy megfizethetetlenek a fogyatékos személyek számára szükséges protézisek, technikai segédeszközök és rehabilitációs lehetőségek.

A mű jelentősége és érvényessége

Valóban fogyatékoság a sérültség, vagy ez a társadalom problémája az egyénnel? Az embervilágban soha semmi nem áll önmagában, minden sokrétűen összefüggő egész, amely tele van rejtett tartalmakkal és ki nem mondott elemekkel. A fogyatékoságot, a sérültséget is évszázados társadalmi elhallgatás övezi és kutathatóságában számos modellt kell figyelembe venni. Ilyenek például a társadalmi, a medikális, a jogi, az etikai, a vallási, a filozófiai, a gazdasági és még sorolhatnánk. E könyv főleg a társadalmi, az etikai, a vallási és filozófiai modellek mentén vizsgálódik, azonban megpróbálja kizárni a gyógyíthatóság és a fejleszthetőség kérdését, mert az a gyógypedagógia szakterülete (Magyar, 2018.).

A Biblia újszövetségi részében, Pál apostol egyik levelében azt olvassuk, hogy „... aki nem akar dolgozni, ne is egyék.” (2Tesz 3,10). Azonban azt, hogy mit definiálunk akarásnak és mit tartunk, mit értékelünk munkának nem határozza meg a Szentírás. E versrészletből próbálták levezetni a társadalmi hasznosság rendszerét, ami szintén egy sokszor és sok értelmezésben módosított tétel lett a történelem folyamán. (Török, 2009.; Berzsenyi 2022.) Munka-e a gyermeknevelés, az otthon gondozás? Munkának számít-e a sérült ember erőfeszítése, amivel ellátja önmagát és így nem szorul napi segítségre, de produktív, termelőmunkát e mellett már nem tud végezni?

A fogyatékoság és a hit kapcsolatát vizsgálva elmondható, hogy mindenki valamilyen szintű útkereső. Ez adódhat meggyőződéseinkből: hitből, vallásosságból, vagy éppen egyfajta szkeptikus hozzáállásunkból is. A vallások és a tudomány közötti közeledés még mindig kihívásokat rejt. „A Biblia bármely mondatán szabad elgondolkozni, töprengeni, kételkedni, értelmezni, magyarázni, hinni benne vagy tagadni – de megváltoztatni nem szabad! Nem azért, mert kanonizált, kinyilatkoztatott szöveg, hanem tiszteletből” (Popper, 2004.). E kutatás elgondolkodik a szentírások mondatain, visszamegy az alapokig, sok szempontból elemzi azokat és megpróbálja a gadameri igazság felkutatásának elkötelezettségével vizsgálni a fellelt részleteket.

A kutató 2017-ben megvédett doktori disszertációjában az ábrahámiai vallások antropológiai, teológiai, filozófiai, jogi és egyéb nézőpontjainak fogyatékosággal kapcsolatos téziseit, tanításait történeti összefüggéseiben tárgyalja. A kutatás a zsidóság, a kereszténység és az iszlám tanításainak és a fogyatékoság fogalmának történeti és kulturális kontextusban való összetett interdiszciplináris értelmezése, amely rávilágít arra, hogy az emberi sérülékenység és mulandóság nem változtatja meg az egyén belső értékét és méltóságát, hangsúlyozva az emberi lény önmagával és másokkal való mélyreható kapcsolatát. Tehát szemléletével hozzájárul a fogyatékosággal kapcsolatos tudományos és társadalmi diskurzushoz. A szerző az ókor történeti ívén és nagyságrendileg a Termékeny Félhold és a Római Birodalom legnagyobb kiterjedésének területét lefedve arra is rámutat, hogy az eltérő kultúrákban és korokban hogyan változott a megítélés, és hogyan befolyásolták ezek a változások az érintettek életét.

Berzsényi Emese munkája kritikai áttekintést nyújt a fogyatékoság fogalmának fejlődéséről, bemutatva, hogy a társadalmi normák, értékek, és a technológiai fejlődés hogyan formálták és formálják ma is ezen fogalom tartalmát és értelmezését. A szerző kiemeli a társadalmi elfogadás, integráció, és a fogyatékos személyek jogainak előmozdításának fontosságát, valamint az érintettekkel szembeni attitűdök, magatartásformák pozitív irányú változásának szükségességét. Alaposan elemezve, összehasonlítva az ábrahámiai vallások tanításait, egy olyan párbeszédet indít a témában, amely áthidalja a tudomány és vallás közötti szakadékot felhívva a figyelmet az emberi egyenlőség, méltóság, és az elfogadás univerzális értékeire. Ezáltal nemcsak a szakmai közösség, hanem a szélesebb társadalom számára is fontos üzeneteket közvetít. Azon túl, hogy részletesen bemutatja a fogyatékosággal kapcsolatos vallási nézeteket és tanításokat, felhívja a figyelmet arra, hogy ez nem csupán egyéni, hanem társadalmi és kulturális jelenség is, amely a közösségek és egyének közötti interakciókban nyer értelmet. E könyv lehetővé teszi az olvasó számára, hogy átfogóbban értse a sérültséggel, a sérült személyekkel szembeni hozzáállások és magatartásformák történelmi és kulturális meghatározottságát, azok változásának dinamikáját és jövőbeni útjainak lehetőségeit.

Összességében a „*Kiválasztott vagy megbélyegzett?*” című monográfia nem csupán értékes hozzájárulás a fogyatékoság-, a vallás-, a társadalom- és a kultúratörténet határterületén, hanem fontos eszköze a társadalmi szolidaritás, elfogadás és integráció előmozdításának, rámutatva a fogyatékosággal kapcsolatos párbeszéd és megértés jelentőségére. A felvetett kérdések és tézisek nem csak tudományos diskurzusokat generálhatnak, hanem társadalmi változásokat is elősegíthetnek, különösen a sérültség megítélésében és kezelésében. A könyv által nyújtott multidiszciplináris megközelítés lehetővé teszi a fogyatékoság kulturális, társadalmi, vallási és pedagógiai aspektusainak átfogó vizsgálatát. Mindez hozzájárul az érintettek jobb megértéséhez és ezzel „*A mindent velünk, semmit nélkülünk!*”, azaz a sérült személyek részvételével támogatott participatív rendszer kialakításához. (Berzsényi és Loványi, 2022.) A könyv tanulmányozása rávilágít arra is, hogy a fogyatékoság fogalma nem statikus, hanem dinamikusan változik a társadalmi kontextusok és időszakok függvényében. Megmutatja, hogy a régi sztereotípiák már érvényüket veszítve hátráltatják a szükséges változásokat és megismerve a történelmi alapokat, újra kell gondolnunk a jövőt. A kutatás részletei, mint a például a magzati szakaszban diagnosztizált fogyatékoság és az abortusz kapcsolatának vallástörténelmi, filozófiai és vallásjogi elemzése, valamint az egyéb történelmi esettanulmányok és szövegek értelmező elemzése egyértelműen mutatják, hogy a sérült személyekkel szembeni hozzáállások milyen mélyen gyökereznek a kulturális, vallási és társadalmi normákban. Ez a megállapítás alapvető fontosságú a segítő politikai döntések és programok kialakításában, amelyeknek figyelembe kell venniük e tényezőket a hatékony és inkluzív megoldások kidolgozása érdekében.

Szemlélnk tárgyát képező könyv így nem csak a tudományos közösség számára nyújt értékes betekintést, hanem a döntéshozók, oktatási szakemberek, vallási vezetők és a szélesebb közönség számára is fontos olvasmány lehet. A könyv szemléletmód és attitűd formáló hatása elősegítheti egy olyan társadalmi környezet kialakítását, amely képes a sokszínűséget, a különbözőséget értékelni és támogatni. Hozzájárul továbbá a kulturális intelligencia (CQ) szükségességének elismertetéséhez, az ehhez nélkülözhetetlen kompetenciák fejlesztéséhez és a mérésének, ellenőrzésének legitimálásához. (Garamvölgyi, 2022.) Az embervilágban semmi nem áll önmagában. Része, függvénye a nagy egésznek, amely csak holisztikus perspektívában, a múltra építve, de jövőbe mutatón szemlélhető és hozzájárul egy olyan kultúra kialakításához, amely a sérültséget nem korlátozásnak, hanem az emberi lét sokszínűségének az életlehetőségek egyik formájának tekinti majd. Berzsényi munkája inspiráló példája annak, hogyan lehet tudományos kutatást alkalmazni a társadalmi változások előmozdítására, és hogyan lehet a vallás, történelem, kultúra és társadalomtudomány területeit ötvözve új perspektívákat nyitni a fogyatékoság megértésében és kezelésében. Munkájának egyik tanulságaként értelmezhető, hogy a sérült személyek teljes mértékű integrációja nem csupán az akadálymentesítés fizikai aspektusait jelenti, hanem a társadalmi attitűdök, előítéletek és diszkrimináció leküzdését is magába foglalja. A társadalomnak és minden egyes tagjának aktív szerepet és felelősséget kell vállalnia ebben a folyamatban, támogatva az érintettek önállóságát, önbecsülésük helyes kialakítását és a közösségen belüli egyenlő részvételüket.

Az oktatás, a munkaerőpiac, a kultúra és a szabadidős tevékenységek területén történő inkluzív politikák és gyakorlatok kialakítása kulcsfontosságú a fogyatékos személyek társadalmi befogadásában. Ez arra is rávilágít, hogy a tehetséggondozás, tehetségkutatás nem csak az ép gyermekek és személyek közösségében szükséges.

A könyv szerkezetének sajátosságai

A bevezetőben, pontosabban a „Problémafelvetés” című tudománytani rész azok számára tartalmaznak hasznos információkat, akik egy kutatás elméleti háttérére, módszertanára, kérdésfeltevésére és egyéb részleteire is kíváncsiak. E szakasz után ismerhető meg az elméleti összefoglaló, amelyben a szerző a civilizáció és a világvallások viszonyait magyarázza, majd belecsöppenünk az őskor, a történeti ókor fogyatékoságtörténetének kronológiai bemutatásába.

Soha nem tanultuk és csak kevesen gondoltuk volna, hogy már az őskori ember is gondoskodott sérült társairól, a súlyos fogyatékossgal született gyermekekről és a magatehetetlen idősekről. Bár nincsenek írásos emlékeink és a tárgyi leletek is csekély számúak, azért elegendő bizonyosságul szolgálnak a már az ókori kultúrákban kialakuló tisztelet, valamint a gondoskodás alapjairól.

A nagy ókori kultúrák rövid és áttekinthető bemutatása után a szerző három nagy egységre tagolja művét, melyek a zsidóság, a kereszténység és az iszlám szent könyvei szerinti elméleteket, a hozzáférhető másodlagos hagyományirodalmakat, kommentárokat, az ezekről írott nemzetközi szakirodalmi műveket mutatják be. Minden egység végén áll egy összefoglaló, majd az egész kutatás egy értékeléssel és eredménybemutatóval zárul. Elegáns fordulatokkal vezet át a teológiából a filozófiába, az antropológiából a társadalom- és gazdaságtörténetbe, miközben elemzi a kultúra egészét is. Sokrétű, sokszempontú leírásai nem hagyják lankadni az olvasó figyelmét és erős készítményt érzünk korábbi tanulmányaink felelevenítésére is. Megindítja szellemünket, lelkünket és társadalmi tudatosságunkat egyaránt. Egy rendszer minden apró fogaskerekére szükség van a tökéletes működéshez, a tökéletesség pedig létfeltétel, vagy legalább is annak kellene lennie!

A könyv záró fejezetében az olvasó még két érdekes és fontos dologra lelhet, az egyik a téma további tanulmányozásának lehetősége, a kutatás folytatásának útjai és lendülete. Tekinthetjük ezt meghívásnak is. Mindenki, aki úgy érzi van vagy lehet mondanivalója a témában, csatlakozhat a kutatáshoz, mert számtalan kiaknázatlan lehetőség, feltáratlan aspektusa maradt.

A másik érdekesség már inkább egyéni gondolatainkat, érzelmeinket fogja megmozdítani, pedig csak egy táblázat. A legfontosabb fogalmak összefüggésrendszereinek gyűjteménye. Ám egy sakktáblán is mindenki a saját logikája szerint játszik, itt is mindenki úgy olvassa és rakja ki saját világát, ahogy jónak látja. Ezzel megjelenhet az olvasó is, mint individuum, mint az „ÉN” a nagy egész, a társadalom, a „MI” részeként, ahol a „TE”-vel való viszonylatban értelmezheti épsége vagy sérültsége szerinti önmagát.

Írásunk aktualitása

Egyre táguló világunkban mindenkinek, de a nevelés bármely területén tevékenykedő szakembereknek legfőképpen szükségük van látókörük bővítésére, atavisztikus előítéleteik leküzdéséhez segítségre. Amit megértünk, azt valószínűleg könnyebben elfogadjuk, e könyv pedig széles spektrumon kínálja olvasóinak a fogyatékossgal kapcsolatos történeti szálak révén a felismerés lehetőségét. A témában már korábban is jelentek meg tanulmányai,) bizonyos esetekben részét képezik a könyvben foglalt kutatásnak, illetve külön szolgálnak adalékkul, kiegészítésül (*Berzsenyi, 2013*) a neveléstudomány interdiszciplináris megértésének területén.

Ezen kívül Berzsenyi Emese hí maradt önmagához és valóban folytatta fogyatékoságtörténeti kutatását egy olyan irányba, amelynek szintén hiányzik még a hazai feldolgozottsága. Reméljük, új művét is hamarosan üdvözölhetjük a magyar neveléstudományi szakirodalmak körében.

Felhasznált szakirodalom

- Berzsényi, E. (2022). *A hivatás és a megváltásra való isteni meghívás filozófiája a nyugat eszmetörténetében, avagy a munka szentsége és a világ rendje*. In: Benedek András (szerk.): Szakképzéspedagógiai Tudományos Közlemények 3. 2022/1. BME GTK Műszaki Pedagógia Tanszék, Budapest. 15-23.
- Berzsényi, E (2020a). *Kiválasztott vagy megbélyegzett? – Tanítások a fogyatékoságról: a zsidóság, a kereszténység és az iszlám szent könyvei szerint*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó.
- Berzsényi, E (2020b). *Kultureller Riss und Gesellschaftlicher Wendepunkt.: Was geben unsere Kinder weiter?*. In: Claudia, Stöckl; Agnes, Trattner Erziehen in einer unübersichtlich gewordenen Welt: Positionen, Widersprüche, Utopien. Berlin, Németország, Peter Lang, 201-210.
- Berzsényi, E (2013). *Az egész életen át tartó tanulás parancsának megvalósulása az iszlám vallásban. Hadtudományi Szemle 6/3, 58-64.*
- Berzsényi, E & Loványi, E. (2022). *Hogyan készültünk fel a lektorátusi nyelvvizsgára? Egy narratív beszámoló*. In: *Fogyatékoság és Társadalom/1.*, ELTE BGGYK FOTRI: 120-127.
- Biblia. a Római Katolikus Egyház Biblia fordítása, Szent István Társulat. <https://szentiras.hu/SZIT>
- Garamvölgyi, J. (2022). *A kulturális intelligencia és a vezetői kompetenciák összefüggéseinek vizsgálata multikulturális környezetben*. MATE GRTDI, Gödöllő. https://uni-mate.hu/documents/20123/336900/Garamvolgyi_Judit_ertekezes+%281%29.pdf/5a297e40-e05e-7552-c97d-56f3a363104d?t=1651481690289 (Ph.D) Doktori disszertáció
- Könncei, Gy. (1998). *Mi is az Európai Szociális Karta? Fundamentum – Emberi jogi folyóirat, 2. 1998/3. 135–142.*
- Magyar, A. (2018). *Fejezetek az értelmifogyatékos-kép történetéből*. Elzárás, gyógyítás, fejlesztés a kezdetektől a 19. század végéig, Budapest, Gondolat Kiadó.
- Meggyesné, H., T. (2008). *Gyógypedagógiai preambulum tantárgy keretében tartott előadás anyaga*, Kaposvár, Kaposvári Egyetem.
- Popper, P. (2004). *Az Írás – Az Ószövetség a Teremtés könyvétől Malakiás prófétáig*. Kaposvár, Saxum, 14.
- Török, E. (2009). *A banausziától a bér munkáig. Változások a munka értelmezésében*. In: *Szociológiai Szemle 19/4. 43-67.*